

Eşitlik Meselesi Olarak Okul Yemeği

Dicle Dilan Salman¹

Her zaman söylediğimiz, söylemeye devam etmek zorunda olduğumuz bir şey var: Sağlıklı ve yeterli beslenme en temel haklarımızdan biri. Sağlıklı ve yeterli beslenme hakkı yaşamın yazılı kuralları oluşturulduğundan beri var olan haklardan biri. Günümüzde sadece yazılı metinlerde kalmış durumda olsa da kamunun sağlaması gereken yükümlülüklerinden biri olduğu ortada. Peki 2025 Türkiye'sinde de bu durum geçerli mi?

Türkiye nüfusu yaklaşık olarak resmi verilere göre 87.5 milyon bir nüfusu sahip (Population Today, 2025). 2023 verilerine göre ise bu nüfusun %26'sını 18 yaş altı çocuk nüfus oluşturuyor. 2025 yılına geldiğimizde nüfusun arttığını da göz önünde bulunduracak olursak aslında ülkenin dörtte birinin beslenmeyi sağlayabilmek için birine bağımlı olduğunu düşünebiliriz. Beslenme hakkına erişim için bağımlı nüfus neredeyse ülkenin dörtte birini oluştururken herhangi bir kamusal politikanın olmayışı çocukları açlığa sürüklenmesinde en önemli sebep. Bu yazıda görece Türkiye'den daha yoksul ülkelere kadar birçok örnek üzerinden, okul yemeğinin çocukların beslenmesi ve gelişimi üzerindeki etkilerini inceleyecek; ayrıca akranlar arasında eşitlik ve adalet sağlamadaki önemli rolünü ortaya koymaya çalışacağım.

Çalışmaların çoğu, evrensel ücretsiz okul yemeğinin çocukluk çağı obezitesini azaltmada ve sağlık sonuçlarını iyileştirmede mükemmel bir araç olabileceğini gösteriyor (Spill, Maureen K. ve ark., 2024). Okuldaki tüm çocuklara uygulanması okulların ve ailelerin başvuru için evrak işleri ile uğraşmasını önleyerek daha fazla çocuğa ulaşmayı sağlarken aynı zamanda akran zorbalığının ve damgalamanın da önüne geçtiği belirtiliyor (Health Systems And Population Health Schools of Public Health, 2024). Bu konuda dünya çapında "Okul Yemeği Koalisyonu" adında bir koalisyon bulunuyor (Schools Meals Coalition, 2025). Koalisyonun temelinde tek bir amacı var: "2030 yılına kadar her çocuğun okulda sağlıklı ve besleyici bir öğüne ulaşma fırsatına sahip olmasını sağlamak". Birçok ülkenin dâhil olduğu bu

¹ dicledilany1152@gmail.com

koalisyonda şu anda 100'den fazla üye ülke, 130'dan fazla ortak var. Ancak Türkiye bu koalisyonun üyesi değil.

Hindistan'dan Japonya'ya kadar birçok ülkede çok uzun zamandır okul yemeği uygulaması bulunuyor. Birçok ülke kendi özelliklerine uygun olarak farklı şekillerde, farklı yaş gruplarında ücretsiz okul yemeği uygulamasını sağlıyor. Evrensel okul yemeği uygulaması ilk olarak 1943 Finlandiya'da tüm yaş grupları için uygulanmaya başlıyor (Pellikka K. ve ark, 2019). Daha sonrasında İsveç, İngiltere, Japonya, Güney Kore, Estonya, Brezilya, Hindistan gibi birçok ülkede

uygulamaya konuluyor (Salman, D. D., Günay, T., 2023). Ülkeleri araştırdığımızda merkezi mutfaktan yerel kuruluşlara, okulların kendi mutfağının kurulması, eve teslim edilmesi gibi birçok yol denendiği görülüyor. Programların kitlesi ve kapsamı ülkeden ülkeye değişiklikler gösteriyor olsa da birçok ülkede uzun zamandır devam ediyor olması çocukların okul başarısı, devam etme oranları, şiddetin azalması,

yoksul ailelerin desteklenmesi gibi çeşitli alanlarda iyilik halini ortaya çıkarıyor.

Maddi ve organizasyonel olarak birçok adım atılıyor. Örneğin Endonezya Maliye Bakanlığı'nın açıklamasına göre okul yemeği programının 171 trilyonluk bütçesi 2025 yılında yaklaşık 40 milyon kişiye ulaşılacağını dile getiriyor (World News, 2025). Endonezya'dan örnek menü pilav, kızarmış tavuk, kızarmış tofu, fasulye ve bir portakal şeklinde açıklanıyor (Reuter, 2025). Amerika'da 2010 yılında "Sağlıklı, Açlıktan Uzak Çocuklar Yasası"nın (Healthy, Hunger-Free Kids Act of 2010) yürürlüğe girdiği görülüyor. Bu yasa çocuklara sağlıklı ve besleyici gıda seçenekleri sunulmasına, çocukların sağlıklı gıda seçimleri yapma konusunda eğitilmesine ve çocuklara ömür boyu sürebilecek sağlıklı alışkanlıklar kazandırılmasına yardımcı olacak önemli iyileştirmeler içermekte (Child Nutrition Reauthorization Healthy, Hunger-Free Kids Act Of 2010). Okul yemeği programı; çocuk kredisi, düşük gelirli ya da herhangi bir geliri olmayan kişilere gıda satın alma yardımı sağlayan federal bir yardım programı olan SNAP (U.S. Department of Agriculture official website, 2011). ile birlikte uygulanıyor, özellikle okul yemeğinin eklenmesi çocuk yoksulluğunu önlemede oldukça önemliyken bütüncül bir programın çok daha hızlı sonuç verdiğini gösteriyor (Creamer, J. ve ark., 2022).

Ücretsiz öğle yemeği içeren evrensel ücretsiz okul yemeklerini inceleyen çoğu çalışma (Cohen, Juliana F. ve ark., 2021) (The Food and Nutrition Service, 2016) (JuniUSDottir, R. ve ark., 2018): diyet kalitesi, gıda güvenliği ve akademik

performansla olumlu ilişkiler buluyor. Birkaç çalışma evrensel ücretsiz okul yemeklerinin BMI (Beden Kitle İndeksi) üzerinde potansiyel olarak koruyucu bir etkisi olduğunu tespit etmiş durumda. Ayrıca öğrencilere ücretsiz bir öğün yemek sağlamak, özellikle çocuklu düşük gelirli aileler arasında, hanehalkı gelirlerinin artması ile ilişkili olabileceği üzerinde de duruluyor (Au L.E. ve ark., 2016). Yapılan çalışmalar okul devamlılığının artışı sağladığını da gösteriyor (Brown, K., 2009). Ayrıca en temel haklardan biri olan beslenme hakkına yapılan yatırımlar Dünya Okul Yemeği Koalisyonu tarafından açıklanan veriye göre tarım, sosyal koruma gibi birçok açıdan bakıldığında da ekonomik getiriler sağladığı üzerinde duruluyor. Okul yemeği programlarında harcanan her 1 dolar için 7 ila 35 dolar arasında değişen önemli yatırım getirileri sağlandığının altı da çiziliyor (Schools Meals Coalition, 2025).

Ücretsiz okul yemeğine ek olarak bazı ülkelerde "Çiftlikten Okula" programları uygulanıyor. Ülke genelinde okul yemeklerinin kalitesini iyileştirmeyi amaçlayan bu programlar hasat festivalleri, çiftliklere geziler ve çiftçilerden eğitim ziyaretleri gibi çocukları yerel tarımla buluşturmak için tasarlanmış aktiviteleri de içeriyor. Yerel olarak yetiştirilen yiyecekleri

okul yemeklerine entegre etmek, çiftlikten okula programlarının "temel taşı" olarak tanımlanıyor (Allen, P., Guthman, J., 2006). Bir rapora göre, ürünleri doğrudan çiftçilerden satın almak, okulların büyük dağıtımçılarından satın alabildiklerinden daha taze gıda satın almalarını sağlarken, gıdanın uzun mesafelerde gönderilmesiyle ilişkili lojistik maliyetlerini de ortadan kaldırdığını söylüyor (Tropp, D., Olowolayemo, S., 2000).

Evrensel ücretsiz okul yemeğini uygulamaya koyan ülkelerden örnekler böyle iken Türkiye'de birçok mücadeleye rağmen birkaç yerel yönetim ve sivil toplum kuruluşu dışında kamu kurumları ve hükümet tarafından herhangi bir adım atılmadığını taşınabilir sistemle okula giden çocukların öğünlerinin kesilmesi gibi var olan hakların da geri alındığını görüyoruz (Sol Haber, 2024). Türkiye'de özellikle yoksullaşmanın artması, 4+4+4 eğitim sistemi, gericileşme ile birlikte başta kız çocukları olmak üzere çocukların okullaşma oranlarında bir azalma söz konusu. Eğitim ve Bilim Emekçileri Sendikası'nın (EĞİTİM-SEN) "2024/25 Eğitim-Öğretim Yılı Başında Eğitimin Durumu" adıyla yayınladığı raporda (Eğitim ve Bilim Emekçileri Sendikası, 2024) yoksulluk sınırının altında yaşayan çocuk sayısının 2024 yılı itibarıyla Türkiye'de yaklaşık 5,4 milyon çocuk olduğu, bu oranın Türkiye'deki çocuk nüfusunun yüzde 25'ine tekabül ettiğini dile getiriliyor. Bu

sebeplere ek olarak çocukların beslenebilecekleri bir ortam olmaması çocukların okul ortamından uzaklaşmasına neden oluyor. Ailelerle yaptığımız birebir görüşmelerde de bunun örneklerini dinliyoruz. Yanına yemek koyamadıkları için çocukları okula gönder(e)meyen aileler, kuru ekmek ya da sadece salçadan oluşan çorbalar gibi yemekleri götürmek istemediği için okuldan kaçan çocuklar, çalışmak zorunda kalan ya da su alamadığı için susuzluktan baş ağrısı çeken dersten çıkmak zorunda kalan çocukların hikâyesine son dönemlerde çok daha fazla şahitlik ediyoruz.

Türkiye Çocukluk Çağı Obezite Araştırması COSI-TUR 2022'na göre çocukların %3,6'sı zayıf (boya göre düşük kilolu), %12,5'i fazla kilolu ve %9,9'u obez (Sağlık Bakanlığı, 2022). DSÖ verilerine göre, Türkiye'de fazla kiloluluk dâhil obezite prevalansı %22,4'. TÜİK verilerine göre, çocukların yüzde 6'sı ise aşırı zayıflık sorunu ile karşı karşıya. Özellikle düşük gelirli hanelerde bu oranlar daha yüksek. TÜBER 2022 önerilerinde günlük toplam 5 porsiyon taze meyve-sebze tüketimi yer alsa da günde 5 porsiyon taze meyve-sebze tüketim sıklığı Türkiye genelinde %2,0'dir (Sağlık Bakanlığı, 2023). TÜİK verilerine göre, Türkiye'deki çocukların yalnızca %12,7'si her gün et, tavuk veya balık tüketebilmekte.

Tüm bu verilerin, görüşmelerin, diğer ülke örneklerinin bize gösterdiği çok temel bir şey var: Ücretsiz okul yemeği çocuğun sağlığını, okula gelmesini oldukça iyi yönde etkiliyor, ailenin üzerindeki ekonomik yükü biraz olsun alıyor. Geniş çerçeveden baktığımızda çocuk istismarından çocuk yaşta evliliklerin önlenmesine kadar birçok fayda sağlıyor.

Besleyici, sağlıklı ve dengeli beslenme örüntüsünü erişebilir kılmak birçok ülkenin almaya başladığı bir sorumluluk. Bu ülkeleri incelediğimizde genellikle ulusal beslenme rehberlerine uygun şekilde bir uygulama geliştirdiklerini görüyoruz. Türkiye'nin Beslenme Rehberi de bu konuda sorumlulara rehber olabilecek şekilde hazırlanmış durumda (Sağlık Bakanlığı, 2023). Türkiye'nin amasız, fakatsız çocukların beslenmesi için yeterli ekonomik yatırımı sağlaması, Uluslararası Okul Yemeği Koalisyonu'na üye olarak sorumluluk alması, bu rehber ışığında bir program yaratması gerekiyor.

Bu anlamda kamu kurumlarının Eğitim Bakanlığı, Tarım ve Orman Bakanlığı gibi bakanlıkların işbirliği halinde olması, birlikte bir yol haritası çizmesi oldukça önemli. Başka ülkelerde uygulamaya konan ücretsiz okul yemeği programlarının dikka-

te alınarak Türkiye'ye özgü bir program başlatılması şiddetten sağlık yüküne gelecekteki birçok parasal ve kamusal yükün de altından kalkabileceği bir ortam yaratacağı ortada. Gelecek nesiller için olumlu sonuçların ve umudun yeşerebilmesi, çocukların beslenme hakkına erişebilmesi için politika yapıcılarının adım atması bizim de daha çok mücadeleyi büyütmemiz oldukça elzem. Bu süreç boyunca Türkiye Okul Yemeği Koalisyonu, bazı yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları, örgütler, gönüllüler, sendikalar, ebeveynler, bazı okul aile birlikleri, kadınlar, gençler ve nice insanın mücadelesi sürüyor. Hepsinin ortaklaştığı “*ücretsiz bir öğün sağlıklı ve besleyici yemek haktır*” sözünü büyüterek, sağlıklı bir gıda sistemi oluşturmaya ve her çocuğun erişimini sağlayana kadar mücadeleye devam.

Kaynaklar:

- Allen, P., Guthman, J. (2006). From “old school” to “farm-to-school”: neoliberalization from the ground up *Agric Human Values*. 2006; 23:401-415
- Au L.E. ve ark. (2016). Eating school lunch is associated with higher diet quality among elementary school students. *J. Acad. Nutr. Diet.* 2016;116:1817–1824. doi: 10.1016/j.jand.2016.04.010.
- Brown, K. (2009). School Meal Programs: Experiences of the States and Districts That Eliminated Reduced-Price Fees. US Government Accountability Office; Washington, DC, USA: 2009. Report to the Chairman, Committee on Education and Labor, House of Representatives; GAO-09-584.
- Child Nutrition Reauthorization Healthy, Hunger-Free Kids Act Of 2010. Erişim adresi: https://obamawhitehouse.archives.gov/sites/default/files/Child_Nutrition_Fact_Sheet_12_10_10.pdf
- Cohen, Juliana F. ve ark. (2021). “Universal School Meals and Associations with Student Participation, Attendance, Academic Performance, Diet Quality, Food Security, and Body Mass Index: A Systematic Review.” *Nutrients* vol. 13,3 911. 11 Mar. 2021, doi:10.3390/nu13030911
- Creamer, J. ve ark. (2022). Poverty in the United States: 2021. Erişim adresi: <https://www.census.gov/library/publications/2022/demo/p60-277.html>

- Eğitim ve Bilim Emekçileri Sendikası. (2024). 2024/'25 Eğitim-Öğretim Yılı Başında Eğitimin Durumu. Erişim adresi: <https://egitimsen.org.tr/wp-content/uploads/2024/09/Eg%CC%86itimin-Durumu-Raporu-Eg%CC%86itimSen-2.docx>
- Health Systems And Population Health Schools of Public Health. (2024). Universal Free School Meals: A key ingredient in improving childhood health outcomes. (<https://hspop.uw.edu/universal-free-school-meals-improve-health-outcomes/>)
- Juniussdottir, R. ve ark. (2018). Composition of school meals in Sweden, Finland, and Iceland: Official guidelines and comparison with practice and availability. *J. School Health*. 2018;88:744–753. doi: 10.1111/josh.12683.
- Pellikka K., Manninen M., Taivalmaa S. (2019). School Meals for All. School Feeding: Investment in Effective Learning–Case Finland. Ministry for Foreign Affairs of Finland; Helsinki, Finland: Finnish National Agency for Education; Helsinki, Finland: 2019.
- Population Today. (2025). Bugünkü Türkiye Nüfusu (<https://populationtoday.com/tr/tr-turkey/#:~:text=T%C3%BCrkiye'in%20mevcut%20n%C3%BCfusu%2C%20y%C4%B1ll%C4%B1k,%C3%BCne%20sahip%20bir%20n%C3%BCfusa%20sahiptir.>) (erişim tarihi: 10.03.2025)
- Reuters. (2025). Indonesia dishes out first free meals in programme targeting 83 million people. Erişim adresi: <https://www.reuters.com/world/asia-pacific/indonesia-dishes-out-first-free-meals-programme-targeting-83-million-people-2025-01-06/>
- Sağlık Bakanlığı. (2022). Türkiye Çocukluk Çağı Obezite Araştırması. Erişim adresi: https://hsgm.saglik.gov.tr/depo/birimler/saglikli-beslenme-ve-hareketli-hayat-db/Dokumanlar/Kitaplar/Turkiye_Cocukluk_Cagi_Obezite_Arastirmasi_2022.pdf
- Sağlık Bakanlığı. (2023). Türkiye Beslenme Rehberi (TÜBER) 2022. Erişim adresi: https://hsgm.saglik.gov.tr/depo/birimler/saglikli-beslenme-ve-hareketli-hayat-db/Dokumanlar/Rehberler/Turkiye_Beslenme_Rehber_TUBER_2022_min.pdf
- Salman, D. D., Günay, T. (2023). Dünyada ve Türkiye’de okul beslenme programları. *Halk Sağlığı Araştırma ve Uygulamaları Dergisi*, 1(1), 17–26. erişim adresi: <https://doi.org/10.5281/zenodo.10430044>
- Schools Meals Coalition. (2025). (<https://schoolmealscoalition.org/>) (Erişim tarihi: 09.03.2025)

Schools Meals Coalition. (2025). Why School Meals. Erişim adresi:

<https://schoolmealscoalition.org/why-school-meals>

Sol Haber. (2024). Tasarruf öğrencinin boğazından, okulundan: MEB'in akılalmaz 'taşımali eğitim' kararları. Erişim adresi:

<https://haber.sol.org.tr/haber/tasarruf-ogrencinin-bogazindan-okulundan-mebin-akilalmaz-tasimali-egitim-kararlari-394473#:~:text=03.08.2024&text=Ta%C5%9F%C4%B1ma%20Yoluyla%20E%C4%9Fitime%20Eri%C5%9Fim%20Y%C3%B6netmeli%C4%9Fi'nde ki%20en%20kritik%20de%C4%9Fi%C5%9Fikliklerden%20biri,%C3%BCretsiz%20yemek%20haklar%C4%B1%20ellerinden%20al%C4%B1nd%C4%B1>

Spill, Maureen K ve ark. "Universal Free School Meals and School and Student Outcomes: A Systematic Review." *JAMA network open* vol. 7,8 e2424082. 1 Aug. 2024, doi:10.1001/jamanetworkopen.2024.24082

The Food and Nutrition Service. (2016). National School Lunch Program and School Breakfast Program: Nutrition Standards for All Foods Sold in School as Required by the Healthy, Hunger-Free Kids Act of 2010. Erişim adresi: <https://www.federalregister.gov/documents/2016/07/29/2016-17227/national-school-lunch-program-and-school-breakfast-program-nutrition-standards-for-all-foods-sold-in>

Tropp, D., Olowolayemo, S. (2000). *How Local Farmers and School Food Service Buyers Are Building Alliances*. US Department of Agriculture, Agriculture Marketing Service, Washington, DC, 2000

U.S. Department of Agriculture (official website). (2011). ABD Supplemental Nutrition Assistance Program. Erişim adresi: https://en.wikipedia.org/wiki/Supplemental_Nutrition_Assistance_Program

World News. (2025). Indonesia launches free meals program to feed children and pregnant women to fight malnutrition. Erişim adresi:

<https://apnews.com/article/indonesia-prabowo-subianto-free-meals-children-mothers-213a04587203434f3f85950725e84a8b>